

Μαρία Καρβουνάκη-Βαποράκη

Χαρίζοντας μια φορεσιά στο Μουσείο: αφορμή για ένα ταξίδι

Μια περιήγηση στη Νεοελληνική Συλλογή
του Μουσείου Μπενάκη

ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

Χρήσιμα Βιβλία

Δεληβορριάς Άγγελος, *Ελληνικά Παραδοσιακά Κοσμήματα - Μουσείο Μπενάκη*, Μέλισσα, Αθήνα 1979.

Δεληβορριάς Άγγελος - Φωτόπουλος Διονύσης, *Η Ελλάδα του Μουσείου Μπενάκη*, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα 1997.

Δεληβορριάς Άγγελος, *Οδηγός του Μουσείου Μπενάκη*, Μουσείο Μπενάκη, Αθήνα 2000.

Δεστούνη - Γιαννουλάτου Μαρία - Χριστίνα, *Πόντος και ασήμι, το δώρο της γης*, Μουσείο Μπενάκη - Εκπαιδευτικά Προγράμματα, Αθήνα 2004.

Εθνογραφικά, τόμος 1, Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα, Ναύπλιο 1978.

Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, τόμος Μακεδονία Α', Μέλισσα, Αθήνα 1990.

From Byzantium to Modern Greece. Hellenic Art in Adversity, 1453 - 1830, Alexander S. Onassis Public Benefit Foundation (USA) - Benaki Museum, Athens, New York 2005.

Ζώρα Πόπη, *Ελληνική τέχνη - Λαϊκή τέχνη*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1994.

Η Καθημερινή, Επτά ημέρες, *Η Ελληνική λαϊκή τέχνη*, εφημερίδα Καθημερινή, Αθήνα Κυριακή 11 Ιουνίου 1995.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, (1669-1821), τόμος ΙΑ', Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1975.

Κορρέ - Ζωγράφου Κατερίνα, *Τα κεραμικά του ελληνικού χώρου*, Μέλισσα, Αθήνα 1995.

Νεοελληνική χειροτεχνία, Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα 1969.

Πήλιο. Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική, Μέλισσα, Αθήνα 1992.

Χατζημιάλη Αγγελική, *Η ελληνική λαϊκή φορεσιά - Μουσείο Μπενάκη* (επιμέλεια Τατιάνας Ιωάννου - Γιανναρά), Μέλισσα, Αθήνα 1978-83.

*Στη μνήμη της Καλλιόπης Πούμπουρα,
που αγάπησε πολύ τα παιδιά και το Μουσείο*

Μπορεί μια φορεσιά να οδηγήσει στη γνωριμία με μια ολόκληρη εποχή; Όπως φαίνεται να, αφού η φορεσιά της ιστορίας μας, παλιά φορεσιά, που τη χάρισαν στο Μουσείο Μπενάκη, δίνει την ευκαιρία για μια επίσκεψη στις αίθουσες της Νεοελληνικής Συλλογής του. Ας παρακολουθήσουμε αυτή την περιήγηση ανακαλύπτοντας ταυτόχρονα τις διαφορετικές πλευρές της καθημερινής ζωής και της τέχνης των νεότερων χρόνων στην Ελλάδα.

Εικονογράφηση και καλλιτεχνική επιμέλεια: Τάσος Σουλάκης

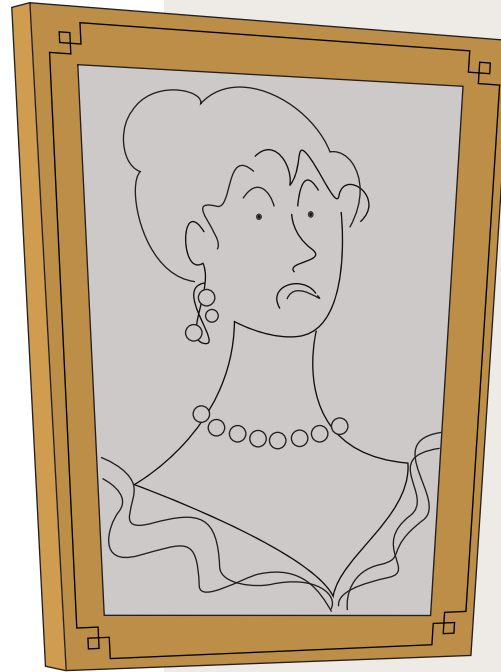
Εκτύπωση: Νηρέας Ε.Π.Ε.

© Μουσείο Μπενάκη - Εκπαιδευτικά Προγράμματα

ISBN: 978-960-7671-67-7

Απορώ και που το σκέφτηκαν ακόμη.
Για τους γονείς μου μιλάω. Που στα καλά καθούμενα αποφάσισαν να χαρίσουμε την παιδική φορεσιά της προγιαγιάς στο Μουσείο. Άκου να "χαρίσουμε". Εγώ ιδέα δεν είχα. Άλλο αν εκείνοι καιρό θα το στριφογύριζαν στο μυαλό τους. Στην αρχή μου κακοφάνηκε, μου ήρθε να βάλω τις φωνές. Ύστερα σκέφτηκα να τους πείσω αλλιώς, με επιχειρήματα, όπως συχνά με συμβουλεύουν και οι ίδιοι να κάνω, όταν με επιμονή ζητώ κάτι. Και τι δεν τους είπα. Μέχρι ότι και η προγιαγιά ακόμη θα ήθελε η φορεσιά να μείνει στα χέρια της οικογένειας. Το αποτέλεσμα ήταν ακριβώς το ίδιο.

Και νάμαι στο Μουσείο Μπενάκη, το νεοκλασικό κτήριο στην καρδιά της Αθήνας. Λίγο καιρό μετά τη δωρεά. Μόνος, χωρίς τους φίλους μου, που προτίμησαν να κάνουν μια βόλτα στο Μοναστηράκι. Μια καλή ευκαιρία γιατί σήμερα δεν είχαμε σχολείο. Ανεβαίνω στον πρώτο όροφο, στη "Νεοελληνική Συλλογή". Τι τίτλος κι αυτός, σκέφτομαι, επίσημος, όλο μυστήριο. Όχι όμως για πολύ αφού γρήγορα καταλαβαίνω ότι οτιδήποτε έχει σχέση με την καθημερινή ζωή των Ελλήνων στα νεότερα χρόνια, μαζί και η θρυλική φορεσιά της προγιαγιάς, βρίσκεται εκεί. Κοιτάω το ρολόι μου. Να έρχινα μια ματιά και στα υπόλοιπα; Πού ξέρεις, κάτι περισσότερο θα μάθω όχι μόνο για την εποχή της προγιαγιάς μου αλλά ίσως και για την ίδια. Κρατώντας σφιχτά τον οδηγό του Μουσείου στο χέρι, τελευταία στιγμή τον άρπαξα σχεδόν από τον πάγκο στο Πωλητήριο, σίγουρος ότι θα μου φανεί χρήσιμος στην περιήγηση, ξεκινώ. Για δεξ. Στα ταμπελάκια μαζί με τη σύντομη περιγραφή του κάθε αντικειμένου, την περιοχή από όπου προέρχεται και τη χρονολογία, διαβάζω, που και που, το όνομα κάποιου δωρητή. Είχαν λοιπόν και άλλοι την ίδια ιδέα. Να δωρίσουν στο Μουσείο ένα κομμάτι από το παρελθόν τους.

Φουστάνι με πολύχρωμα κεντήματα στον ποδόγυρο από την Κρήτη, 17ος αιώνας.

Χρυσοκεντημένη σκούφια με μαργαριτάρια από το νυφικό κεφαλόδεσμο της Αστυπάλαιας, 19ος αιώνας.

Νυφική φορεσιά από την Αστυπάλαια, 19ος αιώνας.

Να και οι πρώτες φορεσιές.

Νυφικές και γιορτινές μάλλον, είναι τόσα τα στολίδια τους, από την Κρήτη, την Κύπρο, τα Δωδεκάνησα, τις Κυκλάδες, όπως διαβάζω. Μπερδεύομαι. Τι να πρωτοπροσέξω; Τα χτυπητά χρώματα, τα ακριβά υφάσματα, τα πολύχρωμα κεντήματα, την επιδεξιότητα των ραφτάδων;

Το φουστάνι, στην αρχή της προθήκης με τις φορεσιές, βάζω στοίχημα ότι πολλές κοπέλες, ακόμη και σήμερα, θα το ζήλευαν. Πόσο καιρό να χρειάστηκε άραγε η κεντήστρα από την Κρήτη για να κεντήσει τη γοργόνα πάνω του; Να είχε φτάσει στα αυτιά της ο μύθος για την αδελφή του Μεγαλέξανδρου, που σταματούσε τα καράβια μεσοπέλαγα ρωτώντας αν ζει ο αδελφός της;

Αν δεν κάνω λάθος το φουστάνι της Κρήτης μαζί με εκείνο της Αστυπάλαιας, λίγο παρακάτω, μοιάζουν με τα δυτικά φορέματα, που έχω δει να φορούν οι αρχοντοπούλες της Αναγέννησης στους πίνακες της εποχής. Ποια εξήγηση να υπάρχει γι' αυτό;

.....
 .....
 .....

Κοίτα πολλά μαντίλια για το κεφάλι, κεφαλόδεσμους τους λέει ο οδηγός. Δείχνουν περισσότερο να στολίζουν τις γυναίκες, παρά να σκεπάζουν απλώς τα μαλλιά τους. Διαφορετικός που είναι ο κεφαλόδεσμος της Αστυπάλαιας από όλους τους άλλους!! Και τι δεν έχει πάνω του: .....

.....
 .....

Αλλά και το μαντίλι της Καστελοριζιάς, μεγάλο με μακριά κρόσσια και σχέδια εξωτικά πάνω του, δεν πάει πίσω. Να έβλεπα από μια μεριά τη νεαρή νησιώτισσα τη στιγμή που θα το έπιανε στα χέρια της! Τι άλλα δώρα να της έκαναν οι συγγενείς της, ναυτικοί στο επάγγελμα, όταν θα γύριζαν πίσω στο νησί από τα ταξίδια τους;

.....
.....
.....

Να και μια φορεσιά που θα αναγνώριζα από χιλιόμετρα μακριά, του μικρού κρητικού. Για φαντάσου, οι δυο φορεσιές, παιδική και ανδρική, μοιάζουν σαν δυο σταγόνες νερό.

Παρατηρώντας με το βλέμμα μου και τις άλλες φορεσιές αρχίζω να βλέπω, ξεκάθαρα πα, πού διαφέρουν από τα σημερινά, τα σύγχρονα ρούχα:

.....
.....
.....
.....

Αυτά τα κοσμήματα που συνόδευαν τις φορεσιές, στην απέναντι προθήκη, είναι καταπληκτικά. Χωρίς αμφιβολία έτσι μεγάλα που είναι, με τέτοια σχέδια, χρώματα και λάμψη θα τραβούσαν όλα τα βλέμματα πάνω τους.

Να, οι χρυσές караβέλες, τα μικρά ιστιοφόρα που κρεμάστηκαν στα περιδέραια και τα σκουλαρίκια των γυναικών της εποχής εκείνης, μου κάνουν τη μεγαλύτερη εντύπωση. Για να δω, σε ποια νησιά να φορέθηκαν πιο πολύ;

.....
.....

Σκουλαρίκια με κρεμαστές караβέλες από τη Σίφνο, μέσα 17ου αιώνα, χρυσός, πολύχρωμα σμάλτα, μαργαριτάρια.

Αγορίστικη φορεσιά από την Κρήτη, αρχές 20ού αιώνα.

Νυφική φορεσιά από το Καστελόριζο, 19ος αιώνας.

Πολίχρωμο κεντητό σπερβέρι από ροδίτικο σπίτι, 17ος-18ος αιώνας.

Πώς θα είναι να κοιμάσαι κάτω από μια πελώρια κεντητή κουρτίνα, όπως αυτή στο κέντρο της αίθουσας; Να κοιμάσαι, που λέει ο λόγος δηλαδή, γιατί εγώ δεν θα μπορούσα να κλείσω μάτι ζαλισμένος από τα τόσα χρώματα και τα τόσα σχέδια. Πάντως το ζευγάρι από τη Ρόδο κοιμόταν μια χαρά κάτω από το "σπερβέρι", αυτό το ολοκέντητο κρεμαστό κάλυμμα. Εντάξει, σίγουρα διακοσμούσε το νυφικό κρεβάτι. Μήπως όμως εξυπηρετούσε και κάτι άλλο μέσα στο ροδίτικο σπίτι; .....

Και η λέξη "σπερβέρι", ελληνική δεν μοιάζει. Κάπου πάει το μυαλό μου, είναι ότι κι αυτού του είδους τα καλύμματα στην Ελλάδα δεν ήταν συνηθισμένα. Ότι ακόμα, κυρίως αυτό, η ιστορία της Ρόδου σημάδεύτηκε από την κυριαρχία ιπποτών που έφτασαν στο νησί από τη Δύση. Δεν αποκλείεται κάτι σπουδαίο, όπως φαίνεται, να ενώνει τους ιππότες με το "σπερβέρι". Μήπως, ...

Το ροδίτικο σπίτι φαίνεται ότι κρύβει πολλές ακόμη εκπλήξεις. Σαν κι αυτή, απέναντι από το "σπερβέρι", με τις ξυλόγλυπτες ζωγραφιστές επενδύσεις. Γίνεται να χωρέσει ένας ολόκληρος κόσμος πάνω σε τρία κομμάτια ξύλο; Για το ζωγράφο που δε δίστασε σε κόκκινο φόντο να συνδυάσει .....

.....φαίνεται ότι όλα γίνονταν.

Ξυλόγλυπτη ζωγραφιστή επένδυση από τη Ρόδο, τέλη 17ου αιώνα.

Μετά από όλα αυτά χρειάστηκα λίγα μόλις δευτερόλεπτα για να "στήσω" στο μυαλό μου το ροδίτικο αρχοντικό. Στην είσοδο του σπιτιού η ξύλινη πόρτα με τα σκαλιστά χρωματιστά σχέδια.

Απέναντι ο πατελότοιχος, σαν πολύχρωμο χαλί με λογίων-λογίων κεραμικά.

Σε μια γωνιά ο αργαλειός, τόσο απαραίτητος στο σπίτι της εποχής. Γύρω-γύρω απλωμένα κεντήματα και υφαντά. Στο βάθος, λίγο πιο ψηλά, το κρεβάτι του ζευγαριού σκεπασμένο με το "σπερβέρι".

Ανάμεσα στο καθιστικό και το χώρο του ύπνου, το ξύλινο διαχωριστικό με τις ζωγραφιστές παραστάσεις. Και ολόγυρα άνδρες και γυναίκες, ντυμένοι με εντυπωσιακές φορεσιές να απολαμβάνουν τη ζεστασιά του τζακιού.

Η περιέργειά μου ξυπνάει. Θέλω να μάθω πώς ήταν το νησιώτικο σπίτι κι εξωτερικά. Οι πέτρινοι φεγγίτες με τα μικρά ανοίγματα και τα σκαλιστά σχέδια δεν αργούν να μου δώσουν την απάντηση.

Έτσι που ήταν τοποθετημένοι πάνω από τις εξώπορτες των σπιτιών άφηναν το φως και τον αέρα να τριπύσουν στο εσωτερικό τους, λέει ο οδηγός. Για να δω τα σχέδια πάνω τους. Θα μπορέσω να τα ξεχωρίσω όλα; .....

Ένα από αυτά το βλέπω σκαλισμένο σε όλους σχεδόν τους φεγγίτες. Γιατί άραγε; .....

Οι φεγγίτες, από ότι διαβάζω, έχουν πατρίδα τους την Τήνο, το νησί από όπου κατάγονταν πολλοί φημισμένοι γλύπτες της νεότερης Ελλάδας, ανάμεσά τους και ο Γιαννούλης Χαλεπάς.

Βγάζω το καπέλο στους πελεκάνους, τους τεχνίτες που με τα εργαλεία τους πελεκούσαν την πέτρα, όχι μόνο για τους φεγγίτες αλλά και για τα άλλα λίθινα αντικείμενα στην ίδια αίθουσα.

Πιάτο με παράσταση ιστιοφόρου από τη Νίκαια της Μικράς Ασίας, 1625-1650.

ΠΑΝΩ ΜΕΡΟΣ ↑

Πέτρινος σκαλιστός φεγγίτης από την Τήνο, 18ος - αρχές 19ου αιώνα.

ΕΥΘΡΑΥΣΤΟ

ΠΡΟΣΧΗ

Αναπαράσταση καθιστικού σκυριανού σπιτιού με κεντήματα του 17ου-18ου αιώνα, κεραμικά και γυάλινα του 18ου αιώνα και ξυλόγλυπτα του 19ου αιώνα.

Πιάτο με παράσταση ανδρικής μορφής, της κατηγορίας των πιάτων da parata από την Ιταλία, 17ος αιώνας.

Κανάτι του κρασιού από το Pesaro της Ιταλίας, 18ος αιώνας.

Ξύλινη ζωγραφιστή κασέλα με παράσταση ζευγαριού σε ανθισμένο κήπο από τη Μυτιλήνη, τέλη 18ου - αρχές 19ου αιώνα.

Άλλο να το φαντάζεσαι και άλλο να το έχεις μπροστά σου ολοζώντανο! Με τα ζωγραφιστά πιάτα και τις κανάτες στον τοίχο, με τα κεντητά μαξιλάρια στον καναπέ, με το τραπεζάκι και τα ξυλόγλυπτα καρεκλάκια δίπλα στο τζάκι. Για το καθιστικό ενός σπιτιού από τη Σκύρο μιλάω, στην επόμενη αίθουσα. Γουστόζοι οι Σκυριανοί στη διακόσμηση. Να για παράδειγμα τα πιάτα με τις ανθρώπινες φιγούρες, αυτές που φορούν ευρωπαϊκά ρούχα, μάλλον θα τους εντυπωσίασαν από την αρχή, όπως και μένα άλλωστε. Γι' αυτό και πήραν τη θέση τους στην πάνω-πάνω σειρά. Δεν αμφιβάλλω ότι Ευρωπαίους θα είχαν δει και από κοντά, το αναφέρει κι ο οδηγός, όταν εκείνοι έφθασαν στο νησί για να απαθανάτισουν με διάφορους τρόπους τη φύση και τις συνήθειες των κατοίκων. Δίπλα σε αυτά και άλλα πιάτα με λογής-λογής σχέδια, όπως λουλούδια, πουλιά ή κτήρια φαίνεται ότι δεν τους άφησαν ασυγκίνητους. Μα για στάσου, αυτά τα κεραμικά μάλλον δεν τα τοποθετούσαν τυχαία στους τοίχους αλλά .....

Τις ζωγραφιστές κανάτες του κρασιού τις αγόραζαν από το Πέζαρο της Ιταλίας. Πόσο θα τους διασκέδαζαν τα στιχάκια που ήταν γραμμένα πάνω τους. Τα πιο πολλά ήταν χαρούμενα, λίγο αστεία ίσως, με ευχές γι' αυτούς που χρησιμοποιούσαν τα κανάτια.

Σκέψου, κάθε φορά που ψάχνεις για τα πράγματά σου, αντί για το φύλλο μιας σημερινής ντουλάπας να ανοίξεις το σκέπασμα μιας παλιάς κασέλας. Ιδιαίτερα όταν η κασέλα είναι σκαλιστή και ζωγραφιστή ή στολισμένη με διάφορα πολύτιμα υλικά. Στέκομαι στο κέντρο της αίθουσας. Όπου και να στρέψω το βλέμμα μου υπάρχουν κασέλες. Τόσες πολλές που δυσκολεύομαι από ποια να ξεκινήσω. Για να δω.

ΠΡΟΣ
ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ

ΕΥΡ

Στην κασέλα από τη Μυτιλήνη, μέσα στην προθήκη, σε έναν κήπο γεμάτο λουλούδια και καρπούς ένας άνδρας με βράκα ..... ενώ μια γυναίκα απλώνει το χέρι της λες και ετοιμάζεται να .....

Υπάρχει και άλλη κασέλα από τη Μυτιλήνη, έξω από τις προθήκες, με δυο ..... καβαλάρηδες και κάμποσους πεζούς ντυμένους με ..... ρούχα τριγύρω. Ένας μάλιστα απ' αυτούς περπατά με το ..... στον ώμο εξερευνώντας, όπως φαίνεται, τον τόπο που επισκέπτεται για πρώτη φορά.

Μπορεί ένας κεφαλόδεσμος να έχει το σχήμα .....; Γιατί όχι, αν πρόκειται για τον κεφαλόδεσμο που φορούσαν οι γυναίκες από το Ρουμλούκι της Μακεδονίας, τη σημερινή Αλεξάνδρεια Ημαθίας. Η παράδοση που σώζεται γι' αυτόν με μεταφέρει, με μια ανάσα, χιλιάδες χρόνια πριν, στην εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Τότε που ο Μακεδόνας βασιλιάς θέλοντας να ανταμείψει τις γυναίκες για τη γενναιότητά τους, επειδή την ώρα της μάχης δεν έπαψαν να κουβαλούν νερό για να δροσίσουν τους πολεμιστές, διέταξε τους άντρες του να βγάλουν τις περικεφαλαίες και να τους τις δώσουν.

Με το νερό σχετίζονται και τα πρασινωπά κανατάκια με τα περίεργα σχήματα στην προθήκη 1. Ανάμεσά τους ξεχωρίζω ένα που θυμίζει ..... και κάποιο άλλο που έχει τη μορφή ..... Θραύση θα έκαναν στα σπίτια του καιρού τους. Φτιάχτηκαν στο Τσανάκ - Καλέ στα Δαρδανέλια και αγοράστηκαν ως ενθύμια από Έλληνες ναυτικούς που έφταναν εκεί για να ανεφοδιάσουν τα καράβια τους.

Νυφικός κεφαλόδεσμος από το Ρουμλούκι της κεντρικής Μακεδονίας, τέλη 19ου αιώνα.

Αγγείο σε σχήμα λιονταριού από το Τσανάκ - Καλέ, 19ος αιώνας.

Ξύλινη ζωγραφιστή κασέλα με παράσταση έφιππων Οθωμανών και ευρωπαϊκά ντυμένων πεζών από τη Μυτιλήνη, τέλη 18ου αιώνα.

ΠΡΟΣΟΧΗ
ΘΡΑΥΣΤΟ

Επιμετώπο κόσμημα από τη Σαφράμπολη της Μικράς Ασίας, α΄ μισό 19ου αιώνα, ασήμι επίχρυσο, χιτά στοιχεία με συρματερό διάκοσμο, κοράλλια, υαλόμαζα.

Κοσμήματα σαν κι αυτά με τα χαρακτά κοράλλια και το σμάλτο στην προθήκη 2, πρώτη φορά βλέπω. Ξεφυλλίζω με βιασύνη τον οδηγό. Εδώ μου χρειάζεται οπωσδήποτε. Το δάχτυλό μου σταματά στη σωστή παράγραφο. Οι λίγες γραμμές που ακολουθούν με συναρπάζουν κυριολεκτικά.

Άκου να δεις φίλε μου:

“Αυτά τα κοσμήματα μαζί με άλλα αντικείμενα βρήκαν καταφύγιο στο Μουσείο Μπενάκη μετά το 1922. Προέρχονταν από τη Σαφράμπολη της Μικράς Ασίας και μεταφέρθηκαν από τους Έλληνες που εγκατέλειψαν τα σπίτια τους εκείνη την περίοδο και ήρθαν ως πρόσφυγες στην Ελλάδα”.

Η περιέργειά μου φουντώνει. Δεν είναι μόνο πόρπες, αγκράφες για τις ζώνες δηλαδή. Είναι και άλλα κοσμήματα, είναι ακόμη αντικείμενα διαφορετικής χρήσης, που είχαν όμως την ίδια διακόσμηση:

.....
 .....
 .....

Αν σάσισα μια φορά με το σκυριανό καθιστικό, σάσισα δυο και τρεις με τις αίθουσες υποδοχής από τα αρχοντικά της Κοζάνης. Αλλά ας πάρω τα πράγματα με τη σειρά. Είχα σταματήσει στη Μικρά Ασία. Προχώρησα λίγα βήματα πιο πέρα. Στην αρχή δεν κατάλαβα τι έβλεπα. Μπερδεύτηκα. Κάτι τα χρωματιστά τζάμια στα παράθυρα, κάτι τα σκαλιστά στολίδια στους τοίχους και το ταβάνι, κάτι η λάμψη του χρυσού και του ασημιού, κάτι το σχήμα του τζακιού. Μετά θυμήθηκα. Είχα πρόσφατα διαβάσει πώς έμοιαζαν τα μακεδονίτικα αρχοντικά του 18ου αιώνα σε μυθιστορήματα που μιλούσαν για τη ζωή εκείνης της εποχής. Μας το είχε ζητήσει ο ιστορικός του σχολείου μας, όταν προετοιμάζαμε το επόμενο κεφάλαιο. Ε, λοιπόν οι περιγραφές αυτές ταίριαζαν γάντι στα δωμάτια που έβλεπα μπροστά μου. Χωρίς αμφιβολία αυτά ήταν τα σαλόνια των αρχοντικών. Και εκείνοι που κατοικούσαν στα αρχοντικά; Ήταν πλούσιοι σίγουρα, έμποροι πιο πολύ, που ταξίδευαν συχνά στην Ευρώπη, αποκτώντας περιουσία από τις δουλειές τους εκεί.

Και οι τεχνίτες που τα έφτιαξαν; Ποιοι να ήταν αυτοί που ξεκίνησαν από τα μέρη τους, στην καρδιά της άνοιξης, λίγο μετά του Αγίου Γεωργίου και οργανωμένοι σε ομάδες περιπλανήθηκαν σε όλα τα Βαλκάνια και τη Μικρά Ασία, για να επιστρέψουν πίσω στις οικογένειες τους, ύστερα από μήνες σκληρής δουλειάς, στο τέλος Οκτωβρίου, κοντά στην ημέρα της γιορτής του Αγίου Δημητρίου; Τα ονόματά τους, άγνωστα σε μας, όπως και τα πιο πολλά των

τεχνιτών της εποχής, δεν βοηθούν να μάθουμε κάτι περισσότερο για αυτούς. Τα έργα τους όμως; Καθώς για δύομισι περίπου αιώνες στέκουν μάρτυρες της εξαιρετικής τέχνης των μαστόρων τους, μήπως μας δίνουν κάποιες επιπλέον πληροφορίες;

Ειδικότητες τεχνιτών: .....

.....

Υλικά που χρησιμοποιούσαν:

.....

.....

Αγαπημένα σχέδια:

.....

.....

Χρώματα που προτιμούσαν:

.....

.....

.....

Αίθουσα υποδοχής από αρχοντικό της Κοζάνης, μέσα 18ου αιώνα.

Νυφικό μαξιλάρι με παράσταση γάμου από τα Ιωάννινα, 17ος-18ος αιώνας.

Νυφικό μαξιλάρι με παράσταση γάμου από τα Ιωάννινα, 17ος-18ος αιώνας.

Το κασελάκι του χρυσοκόου με πολλά μικρά συρτάρια για την αποθήκευση των εργαλείων και υλικών και διακόσμηση από ένθετο κόκκαλο, 19ος αιώνας.

Νυφικό διάδημα από το Πωγώνι της Ηπείρου, 18ος αιώνας, ασήμι επίχρυσο, με χιτές, εγχάρκτες και διάτρητες λεπτομέρειες, σάρδιοι, κοράλια, τυρκουάζ, υαλόμαζα, νιέλλο.

Πόρπη ζώνης από το Σουφλί της Θράκης που φέρει το όνομα ΚΩΣΤΑΝΤΗ στην κύρια όψη και τη χρονολογία 1798, επίχρυσο ασήμι με συρματερό διάκοσμο, ομόλοτο, κοράλια, υαλόμαζα.

Η συνέχεια μου επιφυλάσσει ένα ακόμη μυστήριο. Θα μπορέσω να το λύσω; Πρόκειται για μια ιστορία, σε δυο συνέχειες μάλιστα, "γραμμένη" με βελόνα και πολύχρωμες κλωστές πάνω σε δυο νυφικά μαξιλάρια από τα Ιωάννινα.

Τους πρωταγωνιστές, και στη μια και στην άλλη περίπτωση, τους ξεχωρίζω. Έλα όμως που δεν ξέρω ποιους παριστάνουν. Χωρίς άλλο οι φορεσιές τους, χρυσοκέντητες και με έντονα χρώματα αλλά και τα στολίδια τους, δείχνουν ότι συμμετέχουν σε κάποια γιορτή. Το θέμα είναι τι είδους γιορτή και ποιες σκηνές εικονίζονται στα δύο μαξιλάρια:

.....
 .....
 .....
 .....

Τα κοσμήματα μου έκαναν εντύπωση από την αρχή με το μέγεθός τους, τη λάμψη τους, τις πέτρες και τα νομίσματα που τα στολίζουν. Φαντάζομαι τους τεχνίτες σκυφτούς πάνω στους πάγκους τους να προσπαθούν με τις ώρες να δώσουν σχήμα στο μέταλλο, πιο πολύ στο ασήμι, πιο σπάνια στο χρυσό. Να πασχίζουν να στερεώσουν τις πέτρες και τα νομίσματα, να ξεσπκώνουν τα σχέδια από παλιότερα κοσμήματα, βάζοντας ταυτόχρονα και τη δική τους έμπνευση. Τους φαντάζομαι να τριγυρνούν σε όλη τη χώρα με το κασελάκι τους, σταματώντας σε κάθε χωριό για να πουλήσουν τους μικρούς θησαυρούς που έφτιαξαν στο εργαστήριό τους.

Να και το κασελάκι ενός "χρυσικού" στην προθήκη 2. Μου δίνει τη διάθεση να το εξερευνήσω. Νομίζω ότι ανοίγοντας τα φανερά και κρυφά συρτάρια του θα ανακαλύψω όλα εκείνα τα υλικά και τα εργαλεία που χρειαζόταν ο πλανόδιος "χρυσικός" στη δουλειά του:

.....
 .....
 .....

Ποιος από αυτούς άραγε να έφτιαξε το νυφικό διάδημα από το Πωγώνι της Ηπείρου με τον αριθμό 23, στην προθήκη 1;

Και την επίχρυση πόρπη, την "κορώνα", από το Σουφλί της Θράκης με τον αριθμό 18, στην προθήκη 2;

Ποιος να χάραξε πάνω της τη χρονολογία 1798 και το όνομα του γαμπρού....., που με δυσκολία διαβάζω;

Την παραδοσιακή φορεσιά της Κερκυραίας νύφης στην επόμενη αίθουσα την είδα πρόσφατα στη γιορτή του σχολείου, όταν με πρωτοβουλία του γυμναστή μας ντυθήκαμε όλοι με φορεσιές της εποχής για να ζωντανέψουμε έναν ελληνικό παραδοσιακό γάμο. Και τότε, όπως και τώρα, μου τράβηξε την προσοχή ο κερκυραϊκός κεφαλόδεσμος με .....

.....
 .....
 αλλά και η ποδιά με .....

Στη φορεσιά της Λευκαδίτισσας πάλι δεν μπορώ να μην προσέξω την "τρέμολα", την καρφίτσα με τα μαργαριτάρια που μοιάζει με μπουκέτο λουλουδιών και στερεωνόταν στον κεφαλόδεσμο της νύφης. Αν δεν κάνω λάθος ονομάστηκε έτσι γιατί .....

.....
 .....

Όσο για το χρυσό αμαξάκι από τη Ζάκυνθο, σίγουρα το χρησιμοποιούσε κάποια ..... για να μετακινείται στους στενούς δρόμους της παλιές πρωτεύουσας του νησιού. Διαβάζω ότι λέγεται "λεντίκα" κι από ότι βλέπω για να κινηθεί χρειαζόταν .....

Δεν το συνήθιζαν σε όλη την Ελλάδα αλλά μόνο στα Επάνησα γιατί .....

.....
 .....

Καρφίτσα κεφαλόδεσμου σε σχήμα μπουκέτου λουλουδιών από τη Λευκάδα, α' μισό 19ου αιώνα, φύλλο χρυσού με συρματερό διάκοσμο, μαργαριτάρια.

Λεντίκα από τη Ζάκυνθο, αρχές 19ου αιώνα.

Νυφική φορεσιά από τη Λευκίμμη της Κέρκυρας, 19ος αιώνας.

Και για τη συνέχεια λίγη ζωγραφική. Ή μάλλον... πολλή ζωγραφική. Τοπία αλλά και αρχαία μνημεία της Πελοποννήσου, ζωγραφισμένα από ευρωπαίους ταξιδιώτες, τους περιηγητές. Κι αυτοί πώς έφθασαν μέχρι εδώ; Είχαν διαβάσει, φαίνεται, τόσα για την αρχαία Ελλάδα, ήξεραν την Ιλιάδα και την Οδύσσεια του Ομήρου και ανυπομονούσαν να δουν από κοντά τον τόπο με την τόσο ένδοξη ιστορία. Αναρωτιέμαι, οι φορεσιές της περιοχής με τη χαρακτηριστική ..... στη μέση, θα έβρισκαν καλύτερη θέση για να παρουσιαστούν;

Είναι φυσικό η Αθήνα και ιδιαίτερα η Ακρόπολη με τον περίφημο Παρθενώνα της να τραβούσαν σαν μαγνήτης τους ξένους ταξιδιώτες, όπως δείχνουν τα έργα στην επόμενη αίθουσα. Βλέπω όμως ότι σε κάποιους από αυτούς δεν πέρασε απαρατήρητη και η νεότερη Ελλάδα και έτσι απαθανάτισαν σκηνές από την καθημερινή ζωή των κατοίκων της. Χάρη σ' αυτούς κι εγώ συμπληρώνω την εικόνα της εποχής με έργα που απεικονίζουν στιγμές από τη ζωή των Ελλήνων εκείνα τα χρόνια.

Στο τέλος της αίθουσας ανάμεσα στις άλλες φορεσιές ξεχώρισα μια ενδυμασία σπάνια, λαμπερή πρώτα από όλα, εξαιτίας του υλικού που χρησιμοποιήθηκε στην κατασκευή της. Είναι η "χρυσή στολή", που φορούσαν οι πλούσιες νύφες των χωριών της Αττικής μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους, κεντημένη με .....

Αίθουσα υποδοχής από το αρχοντικό του Γεωργίου Βούλγαρη (1759-1812) στην Ύδρα, 1800.

Πελοποννησιακή ανδρική ενδυμασία με φουστάνελα, α' μισό 20ού αιώνα.

"Χρυσή στολή", σπάνια νυφική φορεσιά που φοριόταν στα χωριά της Αττικής μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους.

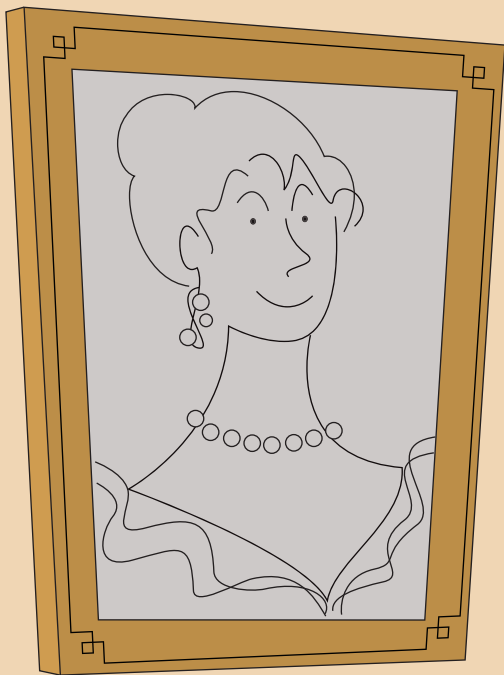
Βλέποντας τη νυφική φορεσιά της Αττικής ένιωσα, πώς να το πω, κάτι σαν κόμπο στο λαιμό. Από τη μια μου θύμισε την παιδική φορεσιά της προγιαγιάς μου, που ήταν γέννημα θρέμμα της περιοχής, από την άλλη κατάλαβα ότι πλησίαζε η μεγάλη στιγμή. Τόση ώρα απορροφημένος από τα όσα έβλεπα, προσπαθώντας να φανταστώ πώς χρησιμοποιούσαν το ένα ή το άλλο αντικείμενο, είχα ξεχαστεί. Τώρα όμως βρισκόμουν ένα βήμα πριν την αίθουσα 24. Εκεί, απ' ό,τι μου είπαν οι γονείς μου, μαζί με άλλες φορεσιές από την Ύδρα, τις Σπέτσες, τη Σαλαμίνα, τα Μέγαρα, την Αθήνα, βρισκόταν και η "δική" μας φορεσιά, της προγιαγιάς.

Προχώρησα λίγο και πέρασα το κατώφλι της αίθουσας κρατώντας την ανάσα μου. Έκλεισα γρήγορα τα μάτια μου και όταν τα ξανάνοιξα η φορεσιά ήταν εκεί. Μέσα στην αίθουσα υποδοχής ενός υδραϊκού αρχοντικού που ανήκε στον ..... μπέη της Ύδρας. Πριν αφοσιωθώ στην ενδυμασία, που έτσι κι αλλιώς την ήξερα σπθαμιά προς σπθαμιά, έριξα μια ματιά στο χώρο που την φιλοξενούσε. Τα ξυλόγλυπτα χρωματιστά στολίδια, μέσα και έξω από την προθήκη, φτιάχτηκαν, όπως μαθαίνω, από έμπειρους τεχνίτες στην Κωνσταντινούπολη. Ξαναγύρισα προς τη φορεσιά. Κοίταξα ένα- ένα τα κομμάτια της, ονομάζοντάς τα από μέσα μου ξανά, όπως τόσο καλά με είχαν μάθει. Το φεσάκι με τους "παράδες", το μακρύ ποκάμισο, το κοντό ζακέτο, τον "τζάκο", τα δύο γιλέκα, τα "σεγκούνια".

Χιλιάδες ερωτήσεις γέμισαν το μυαλό μου. Είχε σωθεί μόνο η φορεσιά της προγιαγιάς; Ή μήπως υπήρχαν κι άλλα πράγματα δικά της, για να ζωντανέψουν την εικόνα της, που ύστερα από τόσο καιρό έφτανε μάλλον θαμπιά και ξεθωριασμένη ως εμένα; Έπρεπε να ψάξω. Η περιήγηση στη Νεοελληνική συλλογή του Μουσείου Μπενάκη με είχε χωρίς αμφιβολία βοηθήσει. Όχι μόνο να μάθω πώς ζούσαν εκείνα τα χρόνια αλλά και να ξεκαθαρίσουν εντελώς τα πράγματα μέσα μου. Τώρα έβλεπα με χαρά πόσο αυτή η φορεσιά ταιριάζει με τις άλλες, μέσα στη σάλα του υδραϊκού αρχοντικού, αλλά και με όλες τις υπόλοιπες, στις προηγούμενες αίθουσες. Πόσο νόημα έχει τελικά η παρουσία της ανάμεσα στα τόσα αντικείμενα που εκπροσωπούν μια ολόκληρη εποχή, την εποχή της προγιαγιάς μου.

Κοριτσίστικη φορεσιά από την Αττική, τέλη 19ου αιώνα.

ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ